

УДК 342.9

СУЧАСНИЙ СТАН ВНУТРІШНЬОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЄТЬСЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Нікітенко О.І., д. ю. н.,
професор, заслужений юрист України

Особливого значення у забезпеченні внутрішньої екологічної безпеки набуває правове регулювання діяльності правоохоронних органів, предметом діяльності яких і є реалізація передбачених законодавством заходів із забезпечення екологічної безпеки України. Таке регулювання здійснюється у досліджуваній сфері за допомогою відповідних джерел права – Конституції України, указів Президента України, законів та інших законодавчих актів, постанов Уряду, нормативно-правових актів центральних та місцевих органів виконавчої влади, у тому числі й тих, на які чинним законодавством покладено виконання функцій із здійснення екологічного контролю.

Ключові слова: екологічна безпека, правоохоронні органи, нормативні акти, внутрішня безпека.

Особое значение в обеспечении внутренней экологической безопасности приобретает правовое регулирование деятельности правоохранительных органов, предметом деятельности которых и есть реализация предусмотренных законодательством мер по обеспечению экологической безопасности Украины. Такое регулирование осуществляется в исследуемой сфере с помощью соответствующих источников права – Конституции Украины, указов Президента Украины, законов и других законодательных актов, постановлений Правительства, нормативно-правовых актов центральных и местных органов исполнительной власти, в том числе и тех, на которые действующим законодательством возложено выполнение функций по осуществлению экологического контроля.

Ключевые слова: экологическая безопасность, правоохранительные органы, нормативные акты, внутренняя безопасность.

Nikitenko A.I. CURRENT STATUS OF DOMESTIC ENVIRONMENTAL SECURITY OF UKRAINE, PROVIDED BY LAW ENFORCEMENT AGENCIES

Of particular importance in ensuring safety of domestic environmental regulation becomes legal law enforcement, and subject of which is implementation of legislation prescribed measures to ensure ecological safety of Ukraine. The adjustment is made in area studied by means of appropriate sources of law – the Constitution of Ukraine, Decrees of President of Ukraine, laws and other legislative acts, government regulations, legal acts of central and local executive bodies, including those for which current legislation laid functions of implementation of environmental control.

Key words: environmental security, law enforcement, regulations, internal security.

Постановка проблеми. Забезпечення внутрішньої екологічної безпеки правоохоронними органами і підтримання екологічної рівноваги на території України займають значне місце у формуванні державної політики. Останнім часом у державі склалася кризова екологічна ситуація. Свій прояв вона знаходить, зокрема, у значній деградації довкілля України і несе додаткову загрозу екологічній внутрішній безпеці нашої держави.

Необхідність ґрунтовного дослідження сучасного стану забезпечення внутрішньої екологічної безпеки України правоохоронними органами зумовлена об'єктивними потребами національного розвитку, імперативами сучасної світової глобалізації та вимогами колективної екологічної безпеки, необхідністю інтеграції України в європейське співтовариство та її функціонування в системах європейської економічної безпеки. Процеси світової глобалізації та суспільних трансформацій у сучасну епоху посилюють пріоритетність екологічної про-

блематики. В багатьох випадках на етапі становлення індустріального та постіндустріального суспільства турбота про навколишнє природне середовище з утилітарної точки зору виявляється нерентабельною. Але різні форми життя, стан здоров'я та працездатність людей – це найвища цінність суспільства, котра керується широкими соціальними критеріями в інтересах майбутнього.

Сучасна світова екологічна криза є наслідком функціонування фундаментальних механізмів глобальної соціально-економічної системи, надзвичайно високих можливостей розвитку технологій виробництва і водночас концептуально-функціональної обмеженості традиційних принципів використання природних ресурсів, що призвело до порушення еволюційної єдності розвитку суспільства.

Правову основу щодо забезпечення внутрішньої екологічної безпеки України правоохоронними органами становлять Конституція України, закони України «Про

основи національної безпеки України», «Про охорону навколишнього природного середовища», Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» та інші закони і підзаконні нормативно-правові акти.

Дослідження правових засад забезпечення екологічних прав громадян має науково-практичне значення, оскільки воно дозволить виявити та усунути прогалини в чинному законодавстві, що регулює відносини у вказаній сфері, сприятиме його систематизації. Вирішення даних проблем, у свою чергу, забезпечить реалізацію принципу законності, як такого, що відображає стан суспільних відносин, за якого права громадян, у тому числі екологічні, є надійно захищеними.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених науковій проблематиці, дослідження лише деяких учених-адміністративістів були присвячені окремим аспектам адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки правоохоронними органами. Вказане питання знайшло відображення у наукових роботах таких провідних вчених права, як: С.С. Алексєєв, В.М. Гаращук, В.М. Горшенков, В.В. Копєйчиков, А.М. Колодій, А.Т. Комзюк, А.М. Куліш, С.Л. Лисенков, О.М. Музичук, О.І. Осауленко, В.П. Пастухов, І.М. Погрібний, П.В. Рабінович, Т.В. Кашаніна, В.К. Самігулін, В.М. Сирих, В.О. Сумін, О.Д. Тихомиров, О.Ф. Скакун та інші.

І.М. Погрібний вважає, що правове регулювання – це здійснюваний за допомогою системи правових способів і засобів вплив на суспільні відносини з метою їхнього закріплення, охорони й розвитку відповідно до суспільних потреб [1, с. 11].

В.М. Сирих характеризує правове регулювання як діяльність держави і суспільства, яка здійснюється у процесі підготовки і прийняття норм права, їхньої реалізації у конкретних відносинах, і застосування державного примусу до правопорушників із метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві [2, с. 133].

Забезпечення у сфері внутрішньої екологічної безпеки правоохоронними органами на території України займає значне місце у формуванні державної політики. Найважливішою проблемою у процесі подальшої розбудови соціальної правової держави є забезпечення її внутрішньої екологічної безпеки, що являє собою одну із складових національної безпеки України. Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України», одним із пріоритетних національних інтересів є забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства. У цьому законі

визначаються загрози в екологічній сфері – надмірне антропогенне навантаження на довкілля, що зумовлює збільшення викидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, і як наслідок – глобальні зміни клімату, зростання дефіциту продовольства, питної води, небезпечні техногенні аварії, пандемії, що загрожують населенню і потребують додаткових ресурсів для реагування на них; негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи, неефективне використання природних ресурсів; неконтрольоване ввезення на територію України небезпечних речовин і матеріалів.

Історіографічний огляд засвідчує, що ступінь наукової розробки тематики роботи, порівнюючи з сучасними ідеолого-політичними потребами, є вкрай недостатнім. Аналіз проблем сучасного стану забезпечення внутрішньої екологічної безпеки правоохоронними органами, її пріоритетів, цілей, процесуальності, закономірностей, механізмів, тенденцій, характеру, умов, особливостей становлення, пов'язаної з системним реформуванням та розвитком українського суспільства, – серед глобальних цивілізаційних процесів.

У контексті означеного, потрібно виділити наступні пропозиції: концептуально обґрунтувати необхідність та визначити теоретико-методологічні, адміністративно-правові засади забезпечення внутрішньої екологічної безпеки правоохоронними органами; з метою формування збалансованої державної політики у сфері забезпечення внутрішньої безпеки України створити систему взаємодії правоохоронних та державних органів з ціллю взаємодії та проведення комплексних заходів з охорони навколишнього природного середовища; визначити чітко поняття внутрішня екологічна безпека, яка є об'єктом адміністративно-правового забезпечення внутрішньої екологічної безпеки, її ознаки та співвідношення з поняттями «суспільна екологічна безпека», «національна екологічна безпека», «державна екологічна безпека»; проаналізувати зміст, структуру, принципи, критерії формування та умови реалізації процесуальності забезпечення внутрішньої екологічної безпеки правоохоронними органами як пріоритетної самостійної сфери суспільних відносин, пов'язаної з реалізацією національних; з'ясувати засади внутрішньої екологічної безпеки, показати роль, проблеми і напрями формування соціально-економічних механізмів захисту прав, свобод та інтересів громадян.

Новітній досвід засвідчує, що неможливо реально забезпечити абсолютну внутрішню екологічну безпеку та нульовий техноген-

ний ризик, але їх можна і слід мінімізувати, а відтак управляти їх ступенем. Розкрито, що забезпечення внутрішньої екологічної безпеки України правоохоронними органами, характеризується неусталеністю поглядів, покликана виконати ряд підпорядкованих їй меті функцій, серед яких визначальне місце належить попередженню правопорушень у сфері екології.

Внутрішня екологічна безпека являє собою соціоприродну та наукову реальність, є об'єктом дослідження різних наук (природничих, соціальних, юридичних та інші), оскільки охоплює складний комплекс взаємозв'язків людини з навколишнім природним середовищем. Зазначена категорія характеризується, по-перше, як вічна цінність людського суспільства, що ґрунтується на певній системі гарантій екологічної безпеки співіснування природи і людини. Йдеться про безпеку людини в процесі: взаємодії з природним середовищем, з небезпечними речовинами (радіоактивними, хімічними, токсичними тощо), використання руйнівних або небезпечних технологій і процесів, здійснення різноманітних впливів на довкілля тощо. Вона може бути пов'язана і з не контрольованими людиною процесами (стихійні сили природи).

Екологічні правопорушення можна класифікувати на підставі різних ознак. Залежно від ступеня суспільної небезпеки розрізняють:

- правопорушення невеликої тяжкості – незаконне видобування корисних копалин, порушення законодавства про континентальний шельф України тощо;

- правопорушення середньої тяжкості – умисне знищення, зруйнування чи пошкодження територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

- тяжкі правопорушення – забруднення водойм та атмосферного повітря; забруднення моря речовинами, шкідливими для здоров'я людей або для живих ресурсів моря, чи іншими відходами і матеріалами;

- особливо тяжкі правопорушення – екоцид.

Ще однією особливістю цієї злочинності є те, що вона певною мірою є побічним наслідком «нормального» природокористування. Адаже суспільство так чи інакше, експлуатуючи природні ресурси, негативно впливає на довкілля. Протиправною така діяльність стає лише тоді, коли здійснюється небезпечним способом чи виходить за межі встановлених законом нормативів. Їй притаманний і надто низький рівень застосування норм кримінального права за порушення природоохоронного законодавства. Наприклад, в Україні судимість за незаконне полювання у 2011 р. становила

2,4%, незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом – 0,8%, незаконну порубку лісу – 0,2%, забруднення моря – 0,002%, забруднення водних об'єктів – 0,2% від числа всіх злочинів. За даними вибіркового дослідження, лише 125 матеріалів органів рибоохорони з приводу незаконного лову риби було направлено до органів внутрішніх справ і прокуратури для притягнення винних до адміністративної відповідальності, а кримінальних справ, переданих для розгляду в суди, виявилось у 6–7 разів менше.

Екологічна безпека на території України забезпечується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. За своїм змістом державно-правові заходи не однорідні. Їх можна розподілити на кілька видів залежно від спрямованості дій: організаційно-превентивні, регулятивно-стимулюючі, розпорядчо-виконавчі, охоронно-відновлювальні та забезпечувальні. Вони утворюють своєрідний правовий механізм, який слід розуміти як систему державно-правових засобів, спрямованих на регулювання діяльності, спроможної посилювати рівень внутрішньої екологічної безпеки, попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для населення і природних систем, локалізацію проявів екологічної небезпеки.

Підставою адміністративної відповідальності в галузі внутрішньої екологічної безпеки є вчинення екологічного правопорушення. Чинне екологічне законодавство закріплює перелік правопорушень у галузі внутрішньої екологічної безпеки держави. Зокрема, у ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» виокремлено такі види правопорушень: порушення прав громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище; порушення норм екологічної безпеки; порушення екологічних вимог при проектуванні, розміщенні, будівництві, реконструкції, введенні в дію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів; допущення наднормативних, аварійних, залпових викидів і скидів забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище; невжиття заходів щодо попередження та ліквідації екологічних наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на навколишнє природне середовище; порушення природоохоронних вимог при зберіганні, транспортуванні, використанні, знешкодженні та захороненні хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних та радіоактивних речовин, ви-

робничих, побутових та інших видів відходів тощо [3, с. 154].

Найбільш поширеним правопорушенням у галузі внутрішньої екологічної безпеки держави є недотримання відповідних екологічних нормативів, вимог та правил. Під екологічними нормативами слід розуміти єдині та обов'язково нормовані межі, обсяги, регламенти, що містять кількісні та якісні показники, забезпечують охорону навколишнього природного середовища, екологічну безпеку суспільства та здоров'я людини, визначають допустиме навантаження антропогенної діяльності на довкілля.

Порушення нормативів внутрішньої екологічної безпеки створює умови для проявлення екологічного ризику та в кінцевому підсумку призводить до виникнення реальної екологічної небезпеки для життя, здоров'я людини та навколишнього природного середовища. Правопорушення можливі як при порушенні вимог екологічної безпеки у процесі здійснення різних видів господарської діяльності, так і в разі невиконання заходів у процесі ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій або їх попередження.

З урахуванням ступеня суспільної небезпеки вони поділяються на правопорушення та злочини. Згідно з видами екологічних правопорушень у галузі забезпечення внутрішньої екологічної безпеки правоохоронними органами, винні особи можуть бути притягнені до дисциплінарної, адміністративної, кримінальної або цивільно-правової відповідальності [4, с. 12].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Погребной И. М. Теория права : учеб. пособие / И. М. Погребной. – 3-е изд., испр. и доп. – Харьков : Основа, 2003. – 128 с.
2. Сырых В. М. Метод правовой науки: Основные элементы, структура / В. М. Сырых. – М. : Юрид. лит., 1980. – 176 с.
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України : від 25.06.1991 р., № 1268-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 41. – Ст. 154.
4. Гусаров С. М. Адміністративна юрисдикція органів внутрішніх справ у сфері охорони навколишнього природного середовища / С. М. Гусаров // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 9-14.